

Ks. Andrzej Michalik

Institut Teologiczny, Tarnów

KOŚCIÓŁ – WSPÓLNOTA CZY KOMUNIA?

Pierwszy rozdział Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* nosi tytuł *De Ecclesiae mysterio*, następny zaś *De populo Dei*. I chociaż pochodzą od nich powszechnie przyjęte określenia Kościoła – „Kościół jest tajemnicą”, „Kościół jest ludem Bożym” – to jednak centralnym pojęciem eklezjologii soborowej jest pojęcie *komunii*. Dlatego coraz częściej pisze się: „Kościół jest komunią” lub „Kościół jest wspólnotą”

Soborowy termin *communio* wyrażono w języku polskim przy pomocy słowa *wspólnota* i weszło ono do naszego języka teologicznego. Trzeba dodać, że w polskim wydaniu dokumentów II Soboru Watykańskiego po słowie *wspólnota* pojawia się czasem w nawiasie łaciński termin *communio*.¹ W polskim tłumaczeniu końcowego dokumentu II Nadzwyczajnego Synodu Biskupów (1985), tzw. *Relatio finalis*, w którym przypomniano o soborowej eklezjologii, pojawia się tłumaczenie *communio* przez słowo *komunia*. Mamy więc tam eklezjologię komunii (*ecclesiology communionis*), a nie eklezjologię wspólnoty.² Takie tłumaczenie weszło „na dobre” do następnych polskich wersji dokumentów Magisterium. Wystarczy wspomnieć adhortację posynodalną *Christifideles laici* (1988),³ list Kongregacji Nauki Wiary *Communio notio* (1992)⁴ oraz *Katechizm Kościoła katolickiego*.⁵

Pojawia się więc pytanie: czy Kościół jest *wspólnotą* czy *komunią*? Przypomniany wyżej list Kongregacji, który mówi o Kościele jako komunii, nazywa również Kościół „powszechną wspólnotą (*communitas*) uczniów Pana”⁶ Które określenie jest lepsze? Które należałoby używać w eklezjologii interpretowanej konstytucją *Lumen gentium*, dokumentem II Nadzwyczajnego Synodu *Relatio finalis* i listem *Communio notio*?

¹ Por. np. KK 7, 8, 14, 15, 41.

Relatio finalis, II, C, 1 (zob. Tygodnik Powszechny 6 (1986) s. 4).

³ Por. ChL 18n.

⁴ Por. *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994*, Tarnów: Biblos 1995, s. 390-401. Zob. również polskie tłumaczenie listu opublikowane przez Libreria Editrice Vaticana w 1992 r.

⁵ Por. KKK 787, 946.

⁶ CN 7.

Pewną wskazówkę znajdujemy w późniejszych dokumentach Magisterium Kościoła. Ojciec Święty w *Liście do Rodzin* wyjaśnia, że pojęcia *komunii* i *wspólnoty* „są sobie bliskie, ale nie tożsame”⁷ Po tej linii zdaje się iść dokument Kongregacji ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego *Życie braterskie we wspólnocie*, którego I rozdział zatytułowano *Dar komunii i wspólnoty*.⁸

I. POJĘCIE KOMUNII

Pojęcie *wspólnoty* jest nam bliższe. To słowo jest powszechnie używane. Rzadziej używane słowo *komunia*, w języku potocznym kojarzy się przede wszystkim z I Komunią świętą i w ogóle z Komunią świętą. Także w języku teologicznym używane jest najczęściej w kontekście sakramentu Eucharystii. Czy można więc przy pomocy tego terminu wyrazić rzeczywistość kościelnej wspólnoty?

O niejednoznaczności pojęcia *komunii* przypomina list *Communione notio*.⁹ Konsekwencją niejednoznaczności jest pewna trudność w zastosowaniu tego pojęcia. Żeby rozstrzygnąć nasz problem, chociaż język użyty w *Communione notio* już to w praktyce uczynił, trzeba sięgnąć do korzeni łacińskiego terminu *communio*.

1. Greckie pozabiblijne i hebrajskie korzenie określenia *communio*

Łacińskie *communio* jest tłumaczeniem używanego przez św. Pawła, a znanego już przez starożytnych Greków, terminu *koinonia*. W LXX, chociaż występuje bardzo rzadko, tłumaczy ono hebrajskie *chaburah*. Jaką treść ma *koinonia* u starożytnych Greków?

Koinonia to wspólny udział w dobrach. Współ-udział, ale i współ-posiadanie. Grecy wyrażali tym określeniem nie tylko wspólnotę dóbr, ale też wspólnotę osób. Chętnie używali tego terminu dla wyrażenia wspólnoty życia (najczęściej małżeństwa), braterstwa i przyjaźni. Oznaczało ono ścisły związek między ludźmi.¹⁰ U filozofów greckich oznaczało ono również harmonijne połączenie nieba i ziemi oraz wspólnotę i powszechną harmonię całej rzeczywistości.¹¹ Przy pomocy słowa *koinonia* wyrażano także *komunię* między bóstwem i człowiekiem. Bóstwa i ludzie stawali się współbiednikami uczty ofiarnej, a ta komunie prowadziła również do kultycznej wspólnoty między ludźmi.¹²

⁷ Jan Paweł II, *List do Rodzin* 7, OsRomPol 3 (1994) s. 8.

⁸ Por. *Życie braterskie we wspólnocie*, Kongregacja ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, OsRomPol 5 (1994) s. 39-41. Wspomniany rozdział podzielono na dwie części: *Kościół jako komunie* i *Wspólnota zakonna jako wyraz kościelnej komunii*.

⁹ Por. CN 3.

¹⁰ Por. F H a u c k, *Koinos*, ThWNT III s. 798n; J. S c h a t t e n m a n n, *Koinonia*, ThBNT I s. 495.

¹¹ Por. P l a t o n, *Gorgiasz*, 507e-508a (Warszawa: PWN 1958, s. 131n); tegoż, *Państwo*, V, 464A, (Warszawa: PWN 1958, t. I, s. 271); H a u c k, jw. s. 799.

¹² Por. H a u c k, jw. s. 800.

Greckiemu terminowi *koinonia* odpowiada hebrajskie *chaburah*. Ale nie używa się go nigdy dla wyrażenia relacji człowieka do Boga. Komunia człowieka z Bogiem została zerwana na początku i Izraelici określali nowy związek człowieka z Bogiem przy pomocy terminu *przymierze* (*berit*). Człowiek żyje w zależności od Boga, a jego związek z Bogiem wyraża się w posłuszeństwie. *Chaburah* i wyrazy o tym samym rdzeniu używane są dla opisu relacji międzyludzkich, np. wspólnoty domu, stołu, życia, pracy.¹³ *Chaburah* oznaczało także grupę faryzeuszów lub rabinów oraz grupę osób (przynajmniej 10) zgromadzonych dla spożycia Paschy.¹⁴

Greckie i hebrajskie korzenie łacińskiego *communio* wskazują, że jego konotacja wykracza daleko poza potoczne znaczenie polskiego terminu *wspólnota*. Tłumaczenie więc *communio* przez *wspólnota* niesie niebezpieczeństwo zredukowania tego pojęcia do płaszczyzny socjologicznej.

2. Nowotestamentalne pojęcie *komunii*

W Ewangeliach nie pojawia się pojęcie *koinonia*, chociaż występują pochodzące od niego *koinonos* i *koinonoi* (towarzysz, -e, współpracownik, -cy) dla określenia relacji międzyludzkich (por. Łk 5,10; Mk 7,15; Mt 15,11; J 21,11). *Koinonia* jest pojęciem „własnym” św. Pawła. Występuje u niego 13 razy i ma głębokie teologiczne znaczenie. *Koinonia* u św. Pawła ani raz nie oznacza *wspólnoty* w znaczeniu społecznym.¹⁵ U niego termin ten wyraża komunię wiary w Chrystusie. W listach do Koryntian św. Paweł pisze o komunii z Synem: „Wierny jest Bóg, który powołał was do *wspólnoty* (*koinonia*) z Synem” (1 Kor 1,9) i komunii Ducha Świętego: „...i dar jedności w Duchu Świętym” (*kai he koinonia tou hagiou pneumatos*) (2 Kor 13,13). W innym miejscu pisze o udziale „w Ewangeli” (Fil 1,5), w „cierpieniach Chrystusa” (por. Fil 3,10) i „w wierze” (Flm 6).¹⁶ Po tej linii – według tego samego Autora – należy interpretować podanie ręki „na znak *wspólnoty* (*koinonia*)” (Ga 2,9). Nie chodzi tu o *wspólnotę* w znaczeniu socjalnym,¹⁷ ale o wzajemne uznanie „bycia w Chrystusie”¹⁸ *Wspólnota*, której wyrazem jest „podanie ręki”, opiera się na wspólnym głoszeniu tej samej Ewangelii.¹⁹ Podobnie należy wyjaśnić 1 Kor 10,16 o udziale (komunii – *koinonia*) w Ciele i Krwi Chrystusa. *Udział* (*koinonia*) w ciele i krwi, w życiu, śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa oznacza *włączenie* człowieka w życie, śmierć, zmartwychwstanie i chwałę Jezusa Chrystusa. Oznacza ono zupełnie nową relację człowieka do Boga w Chrystusie, „nowe stworzenie”, które św. Paweł wyraża przy pomocy paradoksalnych

¹³ Tamże s. 801.

¹⁴ Tamże s. 802.

¹⁵ Por. S c h a t t e n m a n n, jw. s. 497

¹⁶ Por. tamże s. 497n.

¹⁷ W taki sposób wyjaśnia ten fragment F H a u c k (por. tamże s. 809), a za nim np. R. Ł u k a - s z y k (por. *Kościół jako wspólnota w Chrystusie*, ZNKUL 12 (1969) z. 3 s. 12).

¹⁸ Por. S c h a t t e n m a n n, jw. s. 498.

¹⁹ Por. H a i n z, jw. s. 756. Ale np. *Wulgata* ma w tym miejscu *societas*.

obrazów: współ-żyć (por. Rz 6,8; 2 Kor 7,3), współ-cierpieć (por. Rz 8,17), być współ-ukrzyżowanym (por. Rz 6,6), współ-zmartwychwstać (por. Kol 2,13; Ef 2,6), razem-powrócić-do-życia (por. Kol 2,13; Ef 2,5), mieć-współ-udział-w-chwale (por. Rz 8,17), współ-dziedziczyć (por. Rz 8,17) i współ-królować (por. 2 Tym 2,12).²⁰

W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera *koinonia*, o której pisze św. Łukasz: „Trwali oni w nauce Apostołów i we wspólnocie (*koinonia*), w łamaniu chleba i w modlitwach” (Dz 2,42). *Koinonia* (w *Wulgacie*: *communicatio*), w której trwają uczniowie Chrystusa, nie oznacza nowej wspólnoty czy grupy społecznej – chrześcijanie ani prawnie, ani kultycznie nie oddzielili się jeszcze od wspólnoty żydowskiej²¹ – lecz rzeczywistość duchowej komunii, wyrażającą się we wzajemnych braterskich relacjach. Komunia z Chrystusem jest źródłem wspólnoty (komunii) chrześcijan. Zawsze jednak ta komunია (wspólnota) ma głęboko wewnętrzny charakter duchowego związku, który znajduje z kolei również wyraz na płaszczyźnie społecznej. W takim znaczeniu św. Jan w *Pierwszym Liście* (1 J 1,3) używa słowa *koinonia*, gdy pisze o współ-uczestnictwie uczniów Jezusa oraz o współ-uczestnictwie z Ojcem i Synem. Drugie jest źródłem pierwszego, a pierwsze jest znakiem drugiego.

Już w 1933 r. H. Seesemann pisał, że nigdzie w pismach św. Pawła *koinonia* nie wyraża *wspólnoty* w znaczeniu grupy społecznej czy stowarzyszenia.²² To twierdzenie upoważniało go do konkluzji, że *koinonia* nie może być określeniem, które wyraża rzeczywistość Kościoła.²³ Wtedy, gdy dominowała organizacyjno-prawna definicja Kościoła, mogło się tak rzeczywiście wydawać. Dzisiaj argument Seesemanna trzeba by odwrócić: właśnie dlatego, że *koinonia* wyraża sposób życia i głębokie duchowe relacje człowieka z Bogiem w Chrystusie, które stanowią o charakterze życia braterskiego uczniów Chrystusa, ten termin nadaje się w sposób szczególny dla wyjaśnienia tajemnicy Kościoła. Dlatego kard. J. Ratzinger napisze: „Słowo *koinonia* (w *Wulgacie*: *communicatio*) (...) znaczy zarówno „Eucharystia”, jak i „wspólnota”, „gmina” (...); komunია jako sakrament i komunია jako społeczność”²⁴

3. Pojęcie *komunii* w okresie patrystycznym i w średniowieczu

Interesującą ewolucję przeszło pojęcie *komunii* w refleksji Ojców Kościoła i średniowiecznych teologów. Ojcowie często opisywali Kościół jako *communio sanctorum*. Dla św. Augustyna *communio* to Kościół.²⁵ Równocześnie Biskup

²⁰ Por. Schattenmann, jw. s. 498.

²¹ Por. Hauck, jw. s. 809n.

Por. H. Seesemann, *Der Begriff «Koinonia» in Neuen Testament*, BZNW 14 (1933) s. 99; cyt. za: J. Hamer, *L'Eglise est une communion*, Paris: Les Editions du Cerf 1962, s. 173.

²³ Por. Hamer, jw. s. 178.

²⁴ J. Ratzinger, *Schauen auf den Durchbohrten. Versuche zu einer spirituellen Christologie*. Einsiedeln: Johannes Verlag 1990, s. 63n.

²⁵ Por. *De unitate Ecclesiae contra Donatistas* 20, 56; PL 43,434; *Contra Cresconium* III, 35, 39; PL 43,517; Hamer, jw. s. 179.

Hippony pogłębia Pawłowe – duchowe – rozumienie *komunii*, wyjaśniając, że komunია, którą jest Kościół, jest wolą i dziełem Ojca i Syna. Ta komunია jest (również) własnym dziełem Ducha Świętego, który jest komunią Ojca i Syna oraz duszą Ciała Chrystusa czyli Kościoła.²⁶ Komunია ta wyraża się przez komunię sakramentów (rzeczywistość założona przez Chrystusa na fundamencie Apostołów)²⁷ i komunię zbawionych (rzeczywistość eschatologiczna wszystkich zbawionych).²⁸ Termin *komunია* w użyciu Kościoła pierwotnego wyraża więc więź, która buduje jedność społeczną wspólnoty tutaj na ziemi, a także w wieczności.²⁹

Zewnętrznym potwierdzeniem tej *komunii* są również tzw. *litterae communicatoriae* (listy komunijne), jako znak łączności chrześcijanina ze wspólnotą Kościoła lokalnego, lub łączności biskupa z innymi biskupami w Kościele.³⁰

Chociaż w tym okresie trwa jeszcze „dotychczasowe pojęcie *communio sanctorum* jako Kościoła żyjącego wiarą przekazaną przez Apostołów, przenikniętego tym samym duchem, będącego Ciałem Chrystusa i realizującego swoją misję na ziemi”,³¹ to jednak następuje powolna zmiana znaczenia słowa *communio*. Z jednej strony zaczyna ono być używane dla wyrażenia duchowej więzi z Kościołem w niebie, a z drugiej określa wspólnotę wiernych, nabierając coraz częściej znaczenia społecznego.³²

W średniowieczu następuje „ostateczne” przejście od *komunii* w znaczeniu duchowej więzi wspólnoty chrześcijańskiej, która ma świadomość, że jest Ciałem Chrystusa (*communio fidelium* i *communicatio fidelium*), do *wspólnoty* w znaczeniu ukonstytuowanej na ziemi społeczności religijnej (*coetus fidelium*). Tak więc słowo *wspólnota* przestaje być „określeniem pozwalającym uchwycić od razu całe bogactwo i złożoność rzeczywistości (i życia) Kościoła”, a rezerwuje się go przede wszystkim dla „określenia zewnętrznych i widzialnych więzów występujących w sferze życia sakramentalnego i w społeczności braterskiej”³³

Pojęcie *komunii* w odniesieniu do rzeczywistości całego Kościoła pozostało w określeniu *excommunicatio* (ekskomunika); a teologiczne wyjaśnienie pojęcia ekskomuniki poszło również – zresztą słusznie – w kierunku wyrażenia i podkreślenia zerwania zewnętrznej komunii ze wspólnotą Kościoła.³⁴

²⁶ Por. Augustyn, *Sermo* 71, 12,18; PL 38,454; *Sermo* 71, 20,33; PL 38,463n; *Sermo* 267, 4; PL 38,1231.

²⁷ Por. Augustyn, *De civitate Dei* 1,35; PL 41,46.

²⁸ Por. Augustyn, *Retractationes* 2,18; PL 32,637.

²⁹ Por. Hamer, jw. s. 179.

³⁰ Por. tamże s. 180n; J. Ratzinger, *Zur Gemeinschaft gerufen*, Freiburg-Basel-Wien: Herder 1991, s. 82nn.

³¹ M. Żurowski, *Współczesność kościelna*, Kraków: WAM²1984, s. 24.

³² Por. tamże s. 23.

³³ Hamer, jw. s. 189; por. także M. Gasteira, *Wierzę w świętych obcowanie*, Comp 3 (1989) s. 23n.

³⁴ Por. o refleksji teologicznej Wilhelma z Owerni, św. Bonawentury i św. Tomasza z Akwinu; (Hamer, jw. s. 185nn).

Chociaż więc pojęcie to funkcjonowało nadal w kontekście eklezjalnym i eklezjologicznym, było znakiem zawężenia pojęcia *komunii* jako wspólnoty wiernych do jego elementów zewnętrznych.

II. WSPÓLNOTA CZY KOMUNIA?

Niełatwo odpowiedzieć na postawione w tytule pytanie, ponieważ każde z tych pojęć ma własną treść i nie można ich używać zamiennie. Pojęcie *wspólnoty*, które określa przede wszystkim grupę społeczną i jest zbliżone do bardziej jednoznacznie socjologicznych pojęć społeczeństwa i społeczności, jak każde z nich wyraża również więź łączącą członków grupy.³⁵ Wydaje się, że pojęcia wspólnoty, społeczności i społeczeństwa odróżnia rodzaj i intensywność więzi społecznej. W porównaniu z pojęciami *wspólnota*, *społeczność* i *społeczeństwo*, termin *komunia* wyraża przede wszystkim rzeczywistość więzi; dopiero potem wskazuje na rzeczywistość wspólnoty. Mówimy „Kościół jest wspólnotą” i w tym określeniu bardziej dochodzi do głosu „element” widzialny, społeczny rzeczywistości Kościoła. Ale mówimy też „Kościół jest świętych obcowaniem”, podkreślając „element” łączący – więź, która ma charakter duchowy.

Na rzeczywistość Kościoła można patrzeć ze społecznej perspektywy, ale gdy mówimy o wspólnocie Kościoła, to mówimy o czymś innym niż wspólnota jakiejś grupy społecznej. Wspólnoty Kościoła nie można wyjaśnić na płaszczyźnie socjologicznej, ani jej do tej płaszczyzny zredukować. Teologiczna treść zawarta w rzeczywistości tajemnicy Kościoła decyduje o „otwarciu” określenia „Kościół jest wspólnotą” na określenie „Kościół jest komunią”

Kościół jest wspólnotą świętych (*communio sanctorum*), czyli – jak wyjaśnia H.U. von Balthasar – „byciem-wzajemnie-dla-siebie”³⁶ Ale zanim pojawi się rzeczywistość „bycia-wzajemnie-dla-siebie” musi być (jest) „bycie-wspólne-wobec-Kogoś”, „bycie-wspólnie-obdarowanymi-przez-Kogoś” i „bycie-wspólnie-z-Kimś” U podstaw bowiem komunii (wspólnoty) horyzontalnej, jest komunია (wspólnota) wertykalna. Innymi słowy: w *komunii* jej wymiar horyzontalny jest skutkiem wymiaru wertykalnego. Co więcej, wymiar horyzontalny jest zrozumiały tylko ze względu *na-* oraz w relacji *do-* wymiaru wertykalnego.³⁷ Więzy chrześcijan między sobą są wynikiem ich całkowitej zależności od Chrystusa, a więc ich więzi z Chrystusem.³⁸

Kościół – wkrótce po Soborze wyjaśniał Paweł VI – jest komunią. Jakie znaczenie ma w tym wypadku pojęcie „komunia”? Odpowiedzi na to pytanie należy szukać w katechizmie, w paragrafie mówiącym o *sanctorum communio*, czyli obcowaniu (komunii) świętych. Kościół jest

³⁵ Na temat wzajemnych relacji terminów *wspólnota* i *społeczność* zob. E. Staniak, *Kościół – wspólnota czy społeczność. Zarys eklezjologii pierwszych trzech wieków*, VoxP 6 (1986) z. 10 s. 203-218.

³⁶ H.U. von Balthasar, *W pełni wiary*, Kraków: Znak 1991, s. 326.

³⁷ Por. Hamer, jw. s. 176.

³⁸ Por. tamże s. 191.

właśnie świętych obcowaniem (komunią). A obcowanie to oznacza dwojaki rodzaj życiowego uczestnictwa: wcielenie chrześcijan w życie Chrystusa oraz więź jednej miłości pośród wszystkich wiernych, na tym i na tamtym świecie.³⁹

Komunia z Chrystusem stwarza komunie między Jego uczniami, ale łączy również w tajemnicę Boskiej Komunii trzech Osób. „Stary Testament – wyjaśnia kard. J. Ratzinger – nie zna «komunii» (*chaburah, koinonia*) między Bogiem i człowiekiem; Nowy Testament jest tą *Komunią*, «w» i «przez» osobę Jezusa Chrystusa”⁴⁰ Ta komunია ma charakter sakramentalny. Dlatego samo słowo *komunia* wyraża w pierwszym rzędzie komunie sakramentalną, a dopiero potem wspólnotę (komunie, jedność) wiary.⁴¹ Dobrze wyjaśnia tę prawdę kard. C.M. Martini:

Nasze bycie Kościołem jest (więc) owocem Eucharystii, a nie jest skutkiem wzajemnej miłości lub spotkania się razem na modlitwie: sam Bóg, karmiąc nas swoim Słowem i swoim Ciałem, czyni z nas komunie.⁴²

Podobnie uczynili biskupi zgromadzeni na II Nadzwyczajnym Synodzie (1985):

Co oznacza bogate w treść słowo *communio*? Podstawowy sens odnosi się do zjednoczenia z Bogiem przez Chrystusa w Duchu Świętym. To zjednoczenie dokonuje się w Słowie Bożym i sakramentach. Chrystus jest bramą i fundamentem „komunii” Kościoła; Eucharystia jest źródłem i szczytem całego życia chrześcijańskiego (por. LG 11). „Komunia” z Ciałem Chrystusa w Eucharystii oznacza i sprawia, czyli buduje wewnętrzne zjednoczenie („komunie”) wszystkich wiernych w ciele Chrystusa, którym jest Kościół (por. I Kor 10,16n).⁴³

Szukając odpowiedzi na pytanie, czy Kościół jest wspólnotą czy komunie, dobrze będzie zestawić obok siebie te dwa terminy i dokonać analizy porównawczej.

Termin *wspólnota* ma w pierwszym rzędzie znaczenie socjologiczne. Stosowany do rzeczywistości Kościoła może zawężać spojrzenie na Kościół do jego wymiaru społecznego i widzialnego. Jest jednak terminem bardziej zrozumiałym niż termin *komunia*. Używa się określić: „wspólnota stołu”, „wspólnota przekonań”, „wspólnota braterska”, „wspólnota zakonna”, a także „wspólnota wiary”, „wspólnota dóbr”, „wspólnota osób”, „wspólnota religijna”, „wspólnota Kościoła”, „wspólnoty kościelne”, a nawet „wspólnota z Bogiem”

Termin *komunia* ma charakter sakralny, bliższy więc rzeczywistości Kościoła, a w szczególności jego tajemnicy. Jest on równocześnie trudniejszy do zrozumienia i przyswojenia. A także niesie niebezpieczeństwo pomieszania określeń „Kościół jest komunie” i „Komunia święta”; chociaż z drugiej strony dzięki temu „zbliżeniu pojęć” można łatwiej uchwycić głębię i istotę terminu „komunia” w kontekście zarówno teologicznym, jak i eklesjalnym. Ma ono – w porównaniu do terminu *wspólnota* – bardziej teologiczny charakter.

³⁹ Paweł VI, *Przemówienie podczas audiencji środowej (8.VI.1966)*, Insegnamenti 4 (1966) s. 794.

⁴⁰ Ratzinger, *Schauen auf den Durchbohrten*, s. 72.

⁴¹ Por. Hamer, jw. s. 182.

⁴² C.M. Martini, *Parole sulla Chiesa. Meditazioni sul Vaticano II*, Milano: Centro Ambrosiano Ed. Piemme 1986, s. 56.

⁴³ *Relatio finalis*, II, C, 1 (zob. OsRomI 10 XII 1985, s. III).

Kościół jest rzeczywistością widzialną i niewidzialną, materialną i duchową. Każdy z omawianych terminów wyraża lepiej jeden z tych dwóch wymiarów Kościoła, chociaż wskazuje również na drugi wymiar i w jakimś stopniu go opisuje. Jeżeli trzeba by dokonać wyboru, to pierwotne znaczenie pojęcia *koinonia* i jego historyczny rozwój preferuje pojęcie *komunia*.⁴⁴ Za tym pojęciem przemawiają też racje teologiczne. Otóż wyraża ono lepiej niż pojęcie *wspólnota* tę rzeczywistość, która dla Kościoła ma podstawowe twórcze znaczenie, a mianowicie więź z Bogiem. Taki wybór idzie również po linii intencji II Soboru Watykańskiego, który „zdecydował się w opisie Kościoła postawić tajemnicę przed instytucją”,⁴⁵ a więc to, co niewidzialne, przed widzialnym.

Wydaje się również, że łatwiej jest „rozciągnąć” pojęcie *komunii* na rzeczywistość widzialną Kościoła, którą samą w sobie lepiej wyraża termin *wspólnota*, niż odwrotnie. Według kard. J. Ratzingera, biblijne i patrystyczne słowo *koinonia* zawiera w sobie znaczenie zarówno duchowe, jak i społeczne.⁴⁶ Pewną „ilustracją” tego stwierdzenia mogłoby być zdanie, że św. Paweł patrzył na wspólnotę, a widział komunię. Patrzył na to, co widzialne, a widział niewidzialne.

III. KOMUNIA I WSPÓLNOTA

Po wskazaniu na preferencję terminu *komunia*, trzeba dodać, że pojęcie *komunia* nie zastąpi pojęcia *wspólnota*, a niekiedy to ostatnie będzie bardziej odpowiednie. Na przykład parafię lepiej nazywać *wspólnotą*, ponieważ w jej określeniu istotny jest nie tylko duchowy związek wiernych z Chrystusem i między sobą, lecz również czynniki społeczne. Jeden termin jest drugiemu potrzebny.⁴⁷

Na komplementarny charakter obydwu terminów wskazuje również cytowany na wstępie dokument Kongregacji ds. Instytutów Życia Konsekwentnego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego *Życie braterskie we wspólnocie*, w którym *wspólnota* zakonna przedstawiona jest jako znak Kościoła jako *komunii* oraz *komunii* Kościoła.⁴⁸ A Jan Paweł II wyjaśnia, że „*komunia*» dotyczy relacji międzyosobowej pomiędzy «ja» i «ty». «*Wspólnota*» natomiast zdaje się ten układ przekraczać w kierunku «społeczności», w kierunku jakiegoś «my»”⁴⁹

⁴⁴ Trzeba przypomnieć, że określenie *wspólnota* jest tylko jednym z trzech możliwych tłumaczeń greckiego *koinonia*.

⁴⁵ M.-D. Chenu, *Lud Boży w świecie*, Kraków 1968, s. 132. Również fakt, że J. Hamer zatytułował swoją pracę *L'Eglise est une communion* a nie *une communauté* przemawia za preferowaniem pojęcia *komunii* w polskim języku teologicznym. Podobny tytuł nosi praca współczesnego włoskiego teologa: *La Chiesa mistero di comunione* (a nie *mistero di comunità*); por. S. Dianich, *La Chiesa mistero di comunione*, Genova: Casa Ed. Marietti 1987.

⁴⁶ Por. Ratzinger, *Schauen auf den Durchbohrten*, s. 84.

⁴⁷ Na przykład w liście *Communio notio*, a więc w dokumencie poświęconym pojęciu Kościoła jako *komunii*, Kościół nazywany jest również „powszechną *wspólnotą* uczniów Pana” (*universalis discipulorum Christi communitas*), CN 7

⁴⁸ *Życie braterskie we wspólnocie* 9-10, s. 39-41

⁴⁹ Jan Paweł II, *List do Rodzin* 7, s. 8.

Nie uważam więc, że określenie „Kościół jest komunią” w zestawieniu z określeniem „Kościół jest wspólnotą” jest jedynie właściwe, ale myślę, że jest bardziej odpowiednie.

LA CHIESA – UNA COMUNITA' O UNA COMUNIONE?

S o m m a r i o

Negli ultimi anni la Chiesa viene spesso definita come *comunità* oppure come *comunione*. Nel articolo presentato si cerca di chiarire quale di questi due concetti è più preciso. L'analisi filologico-storica permette di concludere che tutte e due nozioni non sono da identificare; anzi i termini *comunità* e *comunione* nel riguardo della Chiesa hanno il carattere complementare. Tuttavia, la natura della Chiesa e le connotazioni della parola *comunione* ci permettono di concludere che la definizione «La Chiesa è una comunione» è più adeguata.